

Ocene in poročila

Aleksander Panjek: Kulturna krajina in okolje Krasa: o rabi naravnih virov v novem veku. Koper: Založba Univerze na Primorskem, 2015, 154 strani.

Izvirna znanstvena monografija *Kulturna krajina in okolje Krasa: o rabi naravnih virov v novem veku* Aleksandra Panjeka je izšla leta 2015 v Kopru pri Založbi Univerze na Primorskem in pod uredništvom Jonatana Vinklerja (elektronska knjiga). Monografija predstavlja enega izmed dosežkov raziskovalnega in izobraževalnega projekta *Living landscape – živa krajina Krasa*, ki je bil financiran v okviru Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija–Italija 2007–2013 in je potekal med oktobrom 2012 in marcem 2015.

Monografija odgovarja na vrsto danes še posebno pomembnih in aktualnih vprašanj, povezanih z okoljsko zgodovino, na primer na vprašanje dostopnosti in vzdržnosti naravnih virov. Avtor izpostavlja, da je Kras idealna opazovalnica pri preučevanju tovrstnih vprašanj, saj gre za posebno občutljivo okolje, ki je tudi arhetip drugih kraških prostorov, razširjenih po svetu. Poleg tega so v delu obravnavana vprašanja pomembna tudi z vidika razkrajanja kulturne krajine Krasa, ki smo ji priča danes (na primer suhih zidov, kulturnih teras, kraške gmajne, delanih dolin itd.).

Vsebinsko se monografija, ki prinaša precej slikovnega gradiva, deli na dva dela. V prvem delu avtor obravnava zgodovino kulturne krajine Krasa od konca srednjega veka pa vse do zgodnjega obdobja industrijske dobe in pri tem izhaja iz preučevanja kulturne krajine kot rezultata socialnih in ekonomskih dejavnikov. Kulturna krajina je torej obravnavana kot »rezultat večstoletnega človekovega dela, kot odtis, ki ga je kmetijsko delo pustilo v podobi podeželja skozi večstoletno oblikovanje in prilagajanje naravnega okolja kmetijski rabi« (str. 16). K rekonstrukciji zgodovine kulturne krajine Krasa v novem veku so pritegnjeni ne le sočasni viri kot upravna in cerkvena poročila, strokovni opisi, dnevniški zapiski, pesnitve itd., ampak tudi likovne upodobitve (na primer topografska karta Doberdoba in tamkajšnjega jezera, ki je domnevno najstarejša likovna upodobitev kraške kulturne in naravne krajine). Omenjeni viri izrišejo podobo trdega življenja, s katerim so se vsakodnevno soočali prebivalci Krasa, saj je obdelovanje zemlje na Krasu zahtevalo veliko naporov. Kraševci so podobno kot v drugih »agro-kraških krajinah« prilagajali na-

ravne pogoje območja Krasa svojim kmetijskim potrebam, na primer preko »delanih dolin«, kulturnih teras, travniškega gozda, kalov, trebljenja kamenja, »rigolanja« itd. V prvem delu monografije so obravnavane tudi določene spremembe, ki so bile vpeljane v stoletjih med koncem srednjega veka in začetkom 20. stoletja in so zaznamovale kulturno krajino Krasa, na primer krčenje kraških gozdov ter nato pogozdovanje v 19. stoletju (zlasti s črnim borom), širjenje vinogradništva od 16. stoletja dalje itd.

V drugem delu avtor obravnava odnos med človekom in okoljem v novoveškem obdobju, zlasti problematiko gozdnih površin in vodnih virov. Metodološko izhodišče pri obravnavanju omenjenega odnosa obravnava človeka kot odločilni dejavnik v okolju ter naravo kot dejavnega akterja. Monografija zavrača t. i. degradacijsko teorijo, v skladu s katero naj bi človek prekomerno izkoriščal nekdanje gozdne površine in jih spremenil v neobljudeno kamnito puščavo, kar onemogoča preživetja prebivalstva, ter zagovarja interpretacijo, da gozd ni izključno naraven pojav, temveč zlasti v sredozemskem prostoru artefakt.

»Človeškega spreminjanja naravnega okolja torej ne vidimo nujno kot posledico uničujočih načinov izkoriščanja, temveč kot oblike običajne lokalne rabe, ki so slonele na natančnem znanju in so premogle svojo ekonomsko racionalnost za lokalne skupnosti, obenem pa so zagotavljale obnovljivost naravnih virov, pa čeprav v spremenjenem okolju. Zato govorimo o trajnostnih oblikah rabe antropiziranega, to je antropogeno spremenjenega in prilagojenega naravnega okolja, ki so zmogle prispevati tudi k socialni vzdržnosti razmerja med prebivalstvom in naravnimi viri« (str. 78). V novoveškem obdobju so Kraševci kraško okolje prilagajali kmetijskim in živinorejskim potrebam, ki so v tem naravnem okolju dajale prednost pašnikom in travnikom z malo drevesja (panjska oblika gojenja dreves). Krčenje kraških gozdov v stoletjih novega veka je bilo posledica pridobivanja novih kmetijskih površin, spreminjanja živinorejskih praks, dviga povpraševanja po lesu v Trstu itd. Pusta kraška krajina je v precejšnji meri rezultat človeškega delovanja. V tem okviru je pogozdovanje Krasa v 19. stoletju opisano kot »urbano« osvajanje podeželja.

Monografija obravnava tudi problem pomanjkanja vode na Krasu, pri raziskovanju katerega se že omenjenemu avtorju pridruži Hrvoje Ratkajec. Avtorja ugotavljata, da so tudi pri vodnih virih Kraševci s svojim znanjem in sredstvi izkoristili vse, kar je bilo mogoče (na primer zbiranje deževnice v vodnjakih in kalih). Delo obravnava tudi spor med Kraševci in Družbo nabrežinski vodovod, povezan z enim izmed redkih kraških vodnih izvirov, natančneje z izvirov Brojenca pri Nabrežini, in sicer v 19. stoletju, v času gradnje južne železnice.

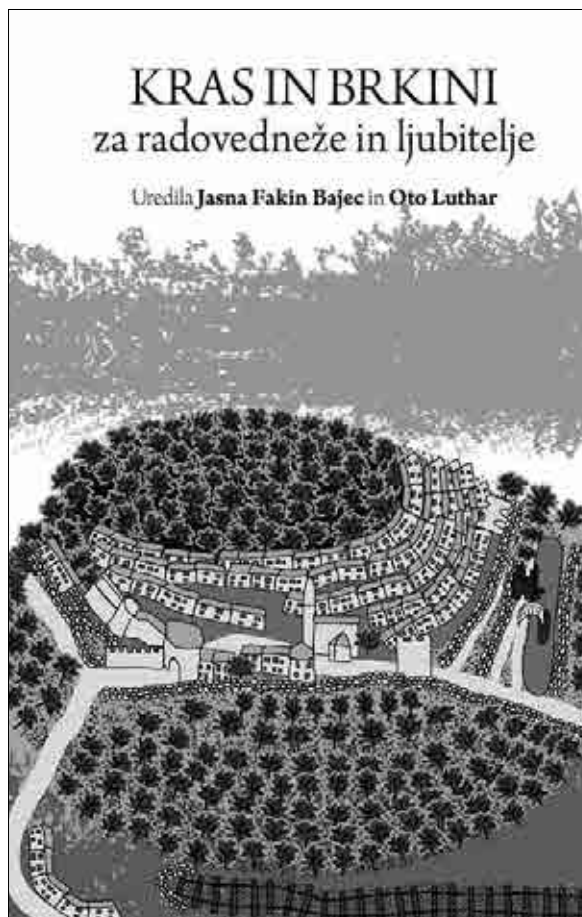
Neva Makuc

Jasna Fakin Bajec in Oto Luthar: Kras in Brkini za radovedneže in ljubitelje. Ljubljana – Nova Gorica: ZRC SAZU, 2014, 289 strani.

Slovenski kras sodi med najbolj znana in raziskana kraška območja na svetu. Beseda kras izhaja iz predindoevropskega jezika, iz korena *ka(r)ra*, kar pomeni kamen. Iz njega se je razvilo antično ime za današnjo pokrajino Kras, *Carusadus*, kar je pomenilo kamnita pokrajina z goličavami, griči, pustimi planjavami in golim skalovjem. Kras ima v Sloveniji še toliko večji pomen, ker sestavlja kar polovico našega ozemlja. Še posebej pomembno pa je to, da se je znanstveno raziskovanje krasa začelo prav v naših krajih. Iz tega razloga tudi v tuji krasoslovni literaturi uporabljajo besede, ki izvirajo iz slovenščine.

To je le nekaj »drobtin« o številnih pojmih, ki

so pojasnjeni v novi monografiji z naslovom *Kras in Brkini za radovedneže in ljubitelje*. Omenjeno delo je bilo izdano leta 2014 pri založbi ZRC SAZU. Za njegovo ureditev sta poskrbela etnologinja in zgodovinarica Jasna Fakin Bajec, zaposlena na Raziskovalni postaji ZRC SAZU v Novi Gorici, ter zgodovinar Oto Luthar, direktor ZRC SAZU.

Jasna Fakin Bajec je leta 2010 doktorirala iz doktorske disertacije z naslovom *Kulturna dediščina med tradicijo in inovacijo na Krasu*. Od leta 2010 vodi delo Razvojnega foruma Kras, katerega poslanstvo je oblikovati ustrezne pogoje za doseganje vzdržnega razvoja kraške krajine. Oto Luthar se ukvarja predvsem z zgodovino zgodovinopisja, filozofijo zgodovine in z zgodovino sodobnih intelektualnih praks.

Zamisel za omenjeno zbirko je stara že skoraj 10 let, štiri leta pa nas ločijo od izida prvega dela, v katerem je bilo predstavljeno Prekmurje. Obe knjigi sta nastali kot rezultat dodatnega podrobnega raziskovalnega dela na ZRC SAZU. Predstaviti so želeli del raziskovalnih spoznanj na način, ki bo zanimiv za vse, ki se želijo seznaniti z značilnostmi in posebnostmi slovenskih krajin in njihovih prebivalcev. Predstavitvi matičnega Krasa so tako pridružili tudi pokrajino z imenom Brkini, saj imata obe pokrajini veliko skupnega. Sta neločljiv del Primorske in matičnega krasa, saj ju poleg naravnogeografskih zna-